

existents s'han diversificat (portuguesos, latinoamericans, africans, asiàtics o europeus de l'Est). Es manté la intensitat al fons de la vall, però també hi ha presència de població estrangera a les parts més altes, sobretot aquella que té més poder adquisitiu. L'autor també detecta un procés de substitució: allà on residien espanyols a la dècada de 1980, ara hi resideixen portuguesos. En alguns casos, els espanyols substitueixen andorrans, els quals ocupen urbanitzacions construïdes recentment (Can Diumenge, Sa Calma o els Vilars).

El darrer capítol s'ocupa de l'impacte econòmic dels estrangers des de l'any 1960 fins al 2006. Segons Maestre i Soler, els grans canvis econòmics d'Andorra estan estretament lligats a la immigració. Avui en dia, els estrangers tenen un paper fonamental en l'economia a causa de la seva contribució al mercat laboral, a la Caixa Andorrana de Seguretat Social, al consum intern i a les arques del Govern.

En aquest sentit, el mercat de treball andorrà necessita mà d'obra estrangera, ja que sense ella no seria sostenible. Altrament, la població estrangera aporta a la Seguretat Social més del que rep, ja que està formada principalment per persones joves en edat de treballar. I pel que respecta al consum intern, la població estrangera és també una consumidora més del mercat andorrà. Els autors observen que, a curt termini, la

immigració no només permet mantenir el model econòmic, sinó que el fa més productiu. La població estrangera incrementa la quantitat de població activa, aporta actius per pagar les pensions i usa els serveis bàsics (educació o sanitat) en la mesura justa per augmentar la pròpia productivitat en un futur. Tanmateix, a llarg termini, s'espera que l'envelliment d'aquesta població creixi, com també les seves necessitats socials.

Andorra ha passat d'un sistema basat en l'economia agropastoral a un model altament basat en el turisme i el comerç. El model s'estén arreu de la serralada pirinenca, amb més o menys *success*. Els efectes generats es produeixen en un ampli ventall d'àmbits (l'econòmic, el social o l'ambiental) i han estat tot sovint objecte de debat. En tot cas, a Andorra les transformacions econòmiques han estat simultànies als canvis demogràfics. D'aquesta manera, la població d'Andorra ha passat de representar 5.000 habitants l'any 1940 a 80.000 l'any 2007. Al llarg del llibre ressenyat, entrem en el coneixement de quin és el paper de la immigració de nacionalitat estrangera en aquestes transformacions i quins són els efectes que provoca.

Aimada Solé

aimadasole@hotmail.com

MICHAEL, Thomas (coord.) (2010)
Diercke International Atlas
 Brunswick (Alemanya): Westermann, 227 p.
 ISBN: 978-3-14-100790-9

Té sentit encara, en un planeta permanentment canviant (potser tant com sempre, però ara perceptible de forma més evident) i amb unes eines que ens permeten realitzar una actualització constant de la informació, destinar esforços a l'edició d'un atlas, diguem-ne, convencional? La resposta, òbviament, és que «depèn».

Diguem, en primer lloc, que es tracta d'un atlas escolar que, per utilitzar-lo, probablement exigeix un guiatge per part del professorat. La seva utilitat no és, doncs, la pura localització d'un indret concret, tot i que inclou un índex al final amb prop de 7.500 topònims. Els 247 mapes que inclou es troben representats

a 59 escales diferents, des de la més detallada (1:2.000, per il·lustrar la plasmació cartogràfica d'un indret que es presenta també en forma de fotografia aèria obliqua) fins a la més petita (1:250.000.000, usada en tres mapes planetaris on es representen variables climàtiques molt sintètiques). Les escales més freqüents (28 mapes a 1:18.000.000 i 27 mapes a 1:36.000.000) s'utilitzen per representar els àmbits continentals, tant els mapes físics com els temàtics. La resta d'escales no s'hi utilitzen de forma sistemàtica, sinó que responen a les necessitats de les variables que s'hi volen representar, que no sempre són les mateixes per a tots els àmbits territorials del món.

Efectivament, el plantejament de l'atles és més temàtic que no pas un tractament sistemàtic de la cartografia de base i es presenta amb una clara vocació didàctica i molt visual sobre geografia, història, economia, política i ciències de la terra. Al començament, i a tall de presentació (part del volum que ocupa 25 pàgines!), aquesta obra compon una molt sintètica però alhora excel·lent introducció a la cartografia (coordenades, orientació, concepte de projecció i bases del funcionament dels GPS), seguida d'una molt bona explicació sobre el concepte i la utilitat de l'escala geogràfica i, a continuació, un tractament sistemàtic sobre els diferents tipus de mapes que es trobaran al llarg de l'atles, amb una exposició detallada dels continguts de les llegendes respectives: el mapa històric, la representació cartogràfica del relleu, el mapa físic i la manera d'abordar la cartografia temàtica (vegetació, agricultura, economia, tractament gràfic de la cartografia estadística, etc.).

La resta de l'atles consisteix en un repàs no sistemàtic ni homogeni de tots els continents (per ordre: Europa, Àsia, Austràlia/Oceania, les Amèriques (*sic*) i Àfrica), ni tan sols segueix el mateix ordre similar: un mapa físic, un seguit de mapes històrics (que marquen els esdeveniments que es poden considerar més rellevants

des de l'antiguitat fins al segle xx), un mapa polític i mapes que representen la població, el clima, l'agricultura, l'energia, l'economia, el transport, el turisme, etc. No és cap sorpresa que el continent que ocupa més pàgines i, lògicament, tingui més mapes dedicats, sigui Europa (59), seguit a molta distància d'Àsia (31) i Amèrica (30), i a la cua Àfrica (18) i Austràlia/Oceania (només 6 pàgines).

Les últimes 34 pàgines abans dels índexs es dediquen a representar variables a escala planetària: les regions polars, un mapa físic, les plaques tectòniques, el clima, la vegetació, quatre mapes històrics, un mapa polític, la població, el nivell de desenvolupament, la globalització, el turisme, el medi ambient i uns interessants gràfics sobre la història geològica de la Terra i sobre el planeta dins del sistema solar i de l'univers. A més de l'índex toponímic, esmentat a l'inici d'aquesta ressenya, hi ha un sumari de termes geogràfics, històrics i polítics utilitzats en l'obra.

Arribats fins aquí, tornem a la pregunta inicial: què aporta aquest atlas que en justifiqui i fins se n'aconselli la utilització? Al nostre parer, hi ha dues aportacions que cal analitzar-ne: l'una és l'opció de consultar els continguts de l'obra en una versió en línia (www.diercke.com), ja que, tot i que no se n'hi amplien els continguts, aquesta opció permet al professorat (recordem que es tracta d'un atlas escolar) *navegar-hi* mentre es mostra al conjunt de l'alumnat mitjançant un projector. Una segona virtut d'aquesta versió, totalment especulativa per part nostra, és la possibilitat de mantenir la informació més o menys actualitzada, cosa inimaginable per a la versió en paper, amb uns costos molt elevats i amb l'obligatorietat, per part de l'usuari, de fer-ne noves adquisicions recurrents. Tanmateix, no hem sabut trobar enlloc de l'obra aquesta voluntat per part de l'equip editorial.

La segona aportació digna de ser tinguda en compte és la concepció amb què

nosaltres hem contemplat aquest atlas: tan important o més que la informació en si que s'hi pot trobar (és a dir, les dades relacionades amb les diferents variables cartografiades, així com la localització dels llocs), és el tractament que s'hi fa i la forma de representar-la, com també la selecció d'exemples de fenòmens concrets sobre els quals es realitza un zoom amb més detall.

A tall de resum, direm que la gran diversitat d'escala diferents, esmentada anteriorment, contribueix a fer-nos adonar que es tracta d'una obra poc siste-

màtica, però això, juntament amb el que s'ha esmentat suara, fa que el *Diercke International Atlas* sigui una aportació especialment adient per ensenyar la cartografia, atès que se n'hi mostren les utilitats i les limitacions i s'hi aporta una gran quantitat d'idees i de recursos gràfics per inspirar-se.

Joan Manuel Soriano

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 joanmanuel.soriano@uab.cat

MOLINA HOLGADO, Pedro; SANZ HERRÁIZ, Concepción;
 MATA OLMO, Rafael (2010)

Los paisajes del Tajo

Madrid: Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino.

Secretaría General Técnica, 358 p.

ISBN: 978-84-491-1028-3

En los últimos años, el paisaje está adquiriendo un creciente interés social y político, lo cual se materializa en la proliferación de multitud de instrumentos legales pensados para su protección, gestión y ordenación. La aprobación, en el año 2000, del Convenio Europeo del Paisaje por parte del Consejo de Europa planteaba a los países firmantes —entre ellos España— el reto inmediato de crear instrumentos destinados a la acción paisajística —desde la escala estatal hasta la regional y local— y, de rebote, la necesidad urgente de desarrollar una nueva perspectiva de los estudios paisajísticos con objetivos de gestión.

El libro *Los paisajes del Tajo*, del que son autores Pedro Molina, Concepción Sanz y Rafael Mata, reconocidos geógrafos especializados en los estudios del paisaje de la Universidad Autónoma de Madrid, representa, sin duda alguna, uno de los ejemplos más recientes y elogiables de estudios paisajísticos con la clara

intención de contribuir a la mejora de la gestión. *Los paisajes del Tajo* tiene como punto de partida el *Atlas de los Paisajes de España* (2000), publicación dirigida por los mismos Rafael Mata y Concepción Sanz, y que ya mostraba, a pequeña escala, la diversidad natural y cultural de los paisajes españoles. A partir de los paisajes identificados en este *Atlas*, los autores eligen un tipo de paisaje de gran interés actual, los paisajes del agua, y desarrollan una metodología de aplicación para orientar las políticas públicas en este tipo de paisajes. Ante la disyuntiva entre «el agua en los paisajes o los paisajes del agua», se opta por la segunda opción, es decir, por aquellos paisajes en los que el agua desempeña un papel protagonista en su génesis y configuración actual, en su funcionamiento y dinámica, así como en la percepción social y cultural del territorio. Y como caso de estudio, se elige el río Tajo, si bien, como insisten los autores, los resultados obtenidos pue-